

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ПРИРОДНИЧИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ
ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ:
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ
ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ**

Київ 2023

УДК 37.091.33:57:613(072)

М 54

Рекомендовано до друку Вченою радою природничого факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 10 від 26.06. 2023 р.).

Рецензенти:

Блажко Олег Анатолійович, доктор педагогічних наук, професор, декан природничо-географічного факультету Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського;

Кобернік Сергій Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики навчання природничих дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Цуруль О.А.

Методика навчання біології та здоров'я людини: методичні рекомендації для організації змішаного навчання / О.А. Цуруль. – Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. – 75 с.

УДК 37.091.33:57:613(072)

М 54

© Цуруль О.А., 2023

ЗМІСТ

Передмова	4
Навчальний контент та вимоги до його засвоєння.....	5
Тематичний план освітньої компоненти.....	16
Організація самостійної та індивідуальної роботи здобувачів у межах лекційного курсу	19
Організація самостійної та індивідуальної роботи здобувачів у межах лабораторних занять	25
Інформаційні джерела	57

ПЕРЕДМОВА

Методика навчання біології та здоров'я людини – обов'язкова освітня компонента ОПП «Біологія та здоров'я людини, практична психологія» та ОПП «Біологія та здоров'я людини, іноземна мова» галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Предмет її вивчення: зміст і структура сучасних розділів шкільної біології та основ здоров'я, а також методи, засоби й форми навчання, виховання і розвитку учнів у процесі вивчення біології та основ здоров'я у закладах загальної середньої освіти.

Метою вивчення освітньої компоненти «Методика навчання біології та здоров'я людини» є формування готовності майбутнього учителя до реалізації завдань шкільної біологічної та валеологічної освіти і виховання.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є формування професійно-методичної компетентності майбутнього учителя біології та основ здоров'я, формування професійно-методичних умінь, опанування методикою організації освітнього процесу з біології та основ здоров'я в базовій школі ЗЗСО.

«Методика навчання біології та здоров'я людини: методичні рекомендації для організації змішаного навчання» – складова навчально-методичного забезпечення, орієнтована на інформаційний супровід методичної підготовки майбутнього учителя біології та основ здоров'я в умовах змішаної форми навчання, передбачає поєднання різних видів індивідуальної та самостійної роботи здобувачів.

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ ТА ВИМОГИ ДО ЙОГО ЗАСВОЄННЯ

Тема	Результати навчання	Завдання
Модуль 1. Предмет методики навчання біології та здоров'я людини. Закономірності засвоєння змісту навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»		
1.1 Методика навчання біології як галузь педагогічної науки	<i>Знати:</i> – місце і роль методики навчання біології у системі професійної підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я; - загальні науково-теоретичні засади вивчення шкільного курсу біології та основ здоров'я; – методи педагогічних наукових досліджень; <i>Уміти:</i> – орієнтуватись в сучасному інформаційно-освітньому просторі та створювати особистісно-орієнтоване і розвивальне середовище для учнів; – планувати та проводити методичні дослідження	Практичні і тестові завдання
1.2 Історія розвитку та становлення методики навчання біології	<i>Знати:</i> – внесок у формування та розвиток природознавчих методичних ідей педагогів-	Практичні і тестові завдання

	методистів в історичній ретроспективі; <i>Уміти:</i> – використовувати надбання етнопедagogіки та ідеї вчених-методистів у сучасному освітньому процесі з біології та основ здоров'я	
1.3 Цілі, завдання та зміст навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»	<i>Знати:</i> – мету та завдання вивчення навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я» на сучасному етапі розвитку національної школи; – функції та компоненти змісту навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»; – провідні методичні підходи формування та реалізації їх змісту; – структуру та зміст чинних навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників з біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – планувати та забезпечувати поетапну реалізацію завдань шкільної	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять

	біологічної та валеологічної освіти в контексті формування ключових компетентностей; – аналізувати нормативні документи, що регламентують зміст навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»; – конструювати зміст навчального матеріалу відповідно до мети та завдань навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»; – використовувати в освітньому процесі методологічні, історико-наукові знання та надбання етнопедагогіки	
1.4 Формування і розвиток наукових понять у процесі вивчення біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – сутність категорії «поняття» як основного елементу наукових знань; – систему наукових понять навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»; – методичні особливості процесу формування та розвитку в учнів біологічних	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять

	понять; <i>Уміти:</i> – планувати освітній процес з біології та основ здоров'я на основі розгортання системи наукових понять; – добирати оптимальні методи, методичні прийоми та засоби формування в учнів наукових понять у процесі вивчення біології та основ здоров'я	
1. 5 Формування умінь та навичок учнів у процесі навчання біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – систему умінь та навичок навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»; – методичні особливості процесу формування та розвитку в учнів умінь та навичок у процесі вивчення біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – добирати оптимальні методи, методичні прийоми та засоби розвитку в учнів умінь та навичок	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять
1.6 Виховання учнів засобами навчальних предметів «Біологія» та	<i>Знати:</i> – шляхи реалізації виховних завдань у процесі вивчення	Практичні і тестові завдання,

«Основи здоров'я»	навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»; <i>Уміти:</i> – добирати оптимальні форми, методи та засоби реалізації виховних завдань у процесі вивчення біології та основ здоров'я	моделювання навчальних занять
Модуль 2. Засоби, методи та технології навчання біології та основ здоров'я		
2.1 Навчально-матеріальна база вивчення біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – специфіку матеріальної бази навчання біології та основ здоров'я; – вимоги безпеки під час роботи у кабінеті біології, на навчально-дослідній земельній ділянці; <i>Уміти:</i> – створювати та раціонально використовувати навчально-матеріальну базу кабінету біології та основ здоров'я; – здійснювати планування, керівництво та організацію роботи кабінету біології, навчально-дослідної земельної ділянки	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять

2.2 Засоби навчання біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – систему засобів навчання біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – комплексно використовувати засоби навчання біології та основ здоров'я	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять
2.3 Методи навчання біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – сутність, структуру, класифікацію, особливості використання методів та методичних прийомів навчання біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – добирати оптимальні методи, методичні прийоми навчання біології та основ здоров'я; – орієнтуватись в сучасному інформаційно-освітньому просторі та створювати особистісно-орієнтоване і розвивальне середовище для учнів	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять, кейси
2.4 Особливості технологій навчання біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – сутність, класифікацію, особливості реалізації технологій організації сучасного освітнього процесу з	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних

	біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – здійснювати обґрунтований вибір технологій навчання та конструювати особистісно-орієнтоване і розвивальне середовище навчання біології та основ здоров'я	занять, кейси, ІНДЗ
Модуль 3. Форми організації навчання біології та основ здоров'я		
3.1 Різноманітність форм навчання біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – систему форм організації навчання біології та основ здоров'я, їх сутність та різноманітність; <i>Уміти:</i> – організовувати різноманітні форми навчально-пізнавальної діяльності учнів на заняттях (колективну, групову, індивідуальну); – здійснювати обґрунтований вибір форм навчання та конструювати особистісно-орієнтоване і розвивальне середовище навчання біології та основ здоров'я	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять, кейси, ІНДЗ
3.2 Урок – основна форма	<i>Знати:</i> – основні вимоги до сучасного	Практичні і тестові

навчання біології та основ здоров'я	уроку біології та основ здоров'я; – шляхи реалізації завдань розвитку та виховання особистості школяра на уроках біології та основ здоров'я різних типів; <i>Уміти:</i> – моделювати різні типи та види уроків біології та основ здоров'я	завдання, моделювання навчальних занять, кейси
3.3 Позаурочна та домашня робота з біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – мету, зміст та особливості організації позаурочної та домашньої роботи з біології та основ здоров'я; – шляхи реалізації завдань розвитку та виховання особистості школяра у процесі позаурочної та домашньої роботи з біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – моделювати різноманітні види позаурочних та домашніх робіт з біології та основ здоров'я; – здійснювати керівництво позаурочною та домашньою роботою з біології та основ здоров'я	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять

3.4 Лекції та семінари з біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – методичні особливості організації та проведення лекцій та семінарів у процесі вивчення біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – моделювати різноманітні види лекційних та семінарських занять з біології та основ здоров'я	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять
3.5 Дидактичні ігри, тренінги та навчальні екскурсії з біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – зміст, організацію і методику проведення дидактичних ігор, тренінгів та навчальних екскурсій з біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – моделювати різноманітні види дидактичних ігор, тренінгів та навчальних екскурсій з біології та основ здоров'я	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять
3.6 Позакласна робота з біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – мету, зміст та особливості організації позакласної роботи з біології та основ здоров'я; – шляхи реалізації завдань розвитку та виховання	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять

	особистості школяра у процесі позакласної роботи з біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – здійснювати керівництво позакласною роботою з біології та основ здоров'я; – моделювати різноманітні види позакласної роботи з біології та основ здоров'я	
3.7 Факультативи та курси за вибором біологічного та валеологічного змісту	<i>Знати:</i> – мету, зміст та особливості організації факультативів та курсів за вибором біологічного та валеологічного змісту; <i>Уміти:</i> – моделювати різноманітні види факультативних занять та занять курсів за вибором з біології та основ здоров'я	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять
Модуль 4. Моніторинг якості шкільної біологічної та валеологічної освіти		
4.1 Діагностика навчальних досягнень учнів з біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – сутність та види педагогічного моніторингу; <i>Уміти:</i> – здійснювати моніторинг навчальної діяльності учнів у процесі вивчення біології та основ здоров'я;	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять

	– керувати освітнім процесом з біології та основ здоров'я на основі результатів зворотного зв'язку; – здійснювати корекцію процесу розвитку предметної (біологічної) та загальнонавчальних компетентностей учнів	
4.2 Професійне самовдосконалення вчителя біології та основ здоров'я	<i>Знати:</i> – зміст та провідні форми професійного самовдосконалення вчителя біології та основ здоров'я; <i>Уміти:</i> – планувати систему професійного самовдосконалення вчителя біології та основ здоров'я; – аналізувати, узагальнювати та упроваджувати в шкільну практику сучасні педагогічні інновації та перспективний досвід кращих учителів	Практичні і тестові завдання, моделювання навчальних занять

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Семінарські	Лабораторні	СРС	Аудиторні	Лекції	Семінарські	Лабораторні	СРС
Модуль 1. Предмет методики навчання біології та здоров'я людини. Закономірності засвоєння змісту навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»											
1	Методика навчання біології як галузь педагогічної науки	2	2			6	2	2			6
2	Історія розвитку та становлення методики навчання біології					10					10
3	Цілі, завдання та зміст навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»	6	4		2	10	2			2	22
4	Формування і розвиток наукових понять у процесі вивчення біології та основ здоров'я	4	2		2	10	4	2		2	12
5	Формування умінь та навичок учнів у процесі навчання біології та основ здоров'я	8	2		6	10	2			2	10

6	Виховання учнів засобами навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»					10					10
Модуль 2. Засоби, методи та технології навчання біології та основ здоров'я											
1	Навчально-матеріальна база вивчення біології та основ здоров'я	6	4		2	10	2	2			12
2	Засоби навчання біології та основ здоров'я	6	4		2	8	2	2			12
3	Методи навчання біології та основ здоров'я	14	4		10	10	4	2		2	22
4	Особливості технологій навчання біології та основ здоров'я	10	4		6	8					12
Модуль 3. Форми організації навчання біології та основ здоров'я											
1	Різноманітність форм навчання біології та основ здоров'я	4	2		2	8					10
2	Урок – основна форма навчання біології та основ здоров'я	11	4		7	8	4	2		2	20
3	Позаурочна та домашня робота з біології та основ здоров'я	6	2		4	8					12
4	Лекції та семінари з біології та основ здоров'я	6	2		4	6	2			2	12

5	Дидактичні ігри, тренінги та навчальні екскурсії з біології та основ здоров'я	10	4		6	9	4	2		2	12
6	Позакласна робота з біології та основ здоров'я	6	4		2	8	4	2		2	10
7	Факультативи та курси за вибором біологічного та валеологічного змісту	4	2		2	6					10
Модуль 4. Моніторинг якості шкільної біологічної та валеологічної освіти											
1	Діагностика навчальних досягнень учнів з біології та основ здоров'я	4	2		2	8	4	2		2	10
2	Професійне самовдосконалення вчителя біології та основ здоров'я	4	2		2	6					10
Разом: 270 год.		111	50		61	159	36	18		18	234

**ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ
ЗДОБУВАЧІВ У МЕЖАХ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ**

№ з/п	Назви модулів і тем	Зміст завдань до СРС	Форми виконання/ звітності
Модуль 1. Предмет методики навчання біології та здоров'я людини. Закономірності засвоєння змісту навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»			
1	<i>Методика навчання біології як галузь педагогічної науки</i> На основі аналізу педагогічної і психологічної літератури визначте переваги і недоліки методів наукових досліджень Рекомендовані інформаційні джерела: 3,6, 9, 18		Таблиця
2	<i>Історія розвитку та становлення методики навчання біології</i> 1. На основі аналізу інформаційних джерел дайте характеристику періодам та відповідним етапам розвитку методики навчання біології 2. На основі аналізу фахових інформаційних джерел з'ясуйте коло методичних проблем, які досліджують сучасні вчені-методисти (на менше 7) Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 18, 50, 51, 107		Таблиця Таблиця
3	<i>Цілі, завдання та зміст навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»</i> 1. Побудуйте схему “Класифікація принципів навчання”, у якій поділ принципів навчання за групами здійснено за такими ознаками: ступінь визнання, термін існування в дидактиці, ступінь поширення у шкільній освіті. 2. На основі аналізу програмових вимог на прикладі однієї із навчальних тем розкрийте можливості реалізації		Схема Таблиця/ груповий

	специфічних принципів навчання біології/ основ здоров'я 3. Ознайомтеся із методикою реалізації міжпредметних зв'язків в освітньому процесі з біології /основ здоров'я, визначте їх види та наведіть приклади Рекомендовані інформаційні джерела: 1, 6, 9, 12, 14, 18, 180, 193	проект Есе/ презентація результатів роботи
4	<i>Формування і розвиток наукових понять у процесі вивчення біології та основ здоров'я</i> 1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризуйте схеми формування в учнів наукових понять за П.Я. Гальперіним та Н.Ф. Талізінною, В.В. Давидовим, Л.Б. Ітельсоном, М.Н. Шардаковим 2. Ознайомтеся із сучасними методичними дослідженнями (не менше 5) проблеми формування в учнів біологічних понять Рекомендовані інформаційні джерела: 12, 18, 21, 179	Есе/ презентація результатів роботи Таблиця
5	<i>Формування умінь та навичок учнів у процесі навчання біології та основ здоров'я</i> 1. На основі аналізу інформаційних джерел розробіть пам'ятки для учнів щодо формування загальнонавчальних умінь 2. На прикладі однієї із навчальних тем розкрийте взаємозв'язок процесів формування наукових понять, умінь та навичок Рекомендовані інформаційні джерела: 1,9, 14,18, 21, 51	Презентація результатів роботи Таблиця/ груповий проєкт
6	<i>Виховання учнів засобами навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я»</i> 1. На основі аналізу інформаційних джерел та шкільної практики визначте основні проблеми сучасного виховання, провідні методи та форми їх розв'язання на рівні ЗЗСО	Таблиця Анотований

	2. Складіть анотований перелік статей (не менше 10), присвячених проблемі виховання у процесі вивчення біології/ основ здоров'я 3. Підберіть фрагменти творів української та світової літератури, в яких розкриваються аспекти гендерного (статевого) виховання (на менше 10). Охарактеризуйте методику їх використання в урочній та позакласній роботі з предмету Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 18, 51	перелік Есе
Модуль 2. Засоби, методи та технології навчання біології та основ здоров'я		
7	<i>Навчально-матеріальна база вивчення біології та основ здоров'я</i> 1. Ознайомтеся із європейським досвідом оснащення шкільних кабінетів біології 2. Визначте дидактичні можливості використання куточка живої природи на уроках біології базової школи (Видова назва біологічного об'єкта / Тема уроку / Елемент біологічних знань, що формується, уміння) Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 18, 51	Презентація Таблиця
8	<i>Засоби навчання біології та основ здоров'я</i> 1. На прикладі однієї із навчальних тем (не менше 6 уроків) розробіть поурочний комплекс засобів навчання біології / основ здоров'я 2. Укладіть перелік (10-15) інформаційних сайтів з біології/ основ здоров'я з короткою анотацією, інформація яких може бути використана: – вчителем у процесі підготовки до уроку; – учнями під час виконання домашніх завдань; – учнями для поглибленого вивчення предмету;	Таблиця Анотований перелік

	– при підготовці позакласних заходів; – для оформлення кабінету Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 14, 16, 17, 50, 51,85, 107	
9	<i>Методи навчання біології та основ здоров'я</i> Визначте особливості методів навчання у класах з поглибленим вивченням біології Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 18, 50, 51, 107	Есе
10	<i>Особливості технологій навчання біології та основ здоров'я</i> 1. Охарактеризуйте технології візуалізації навчального матеріалу 2. Ознайомтеся із змістом та структурою програмно-педагогічних засобів з біології 3. Розробіть тематику заходів STEM-навчання учнів базової школи. Рекомендовані інформаційні джерела: 12,15, 50, 51, 80, 107	Презентація / груповий проєкт Презентація
Модуль 3. Форми організації навчання біології та основ здоров'я		
11	<i>Різноманітність форм навчання біології та основ здоров'я</i> Розкрийте взаємозв'язок форм навчання біології/ основ здоров'я Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 12, 18, 183, 187	Схема
12	<i>Урок – основна форма навчання біології та основ здоров'я</i> На основі аналізу інформаційних джерел здійсніть порівняльну характеристику традиційного і нетрадиційного (нестандартного) уроків Рекомендовані інформаційні джерела: 5, 9, 18, 183, 186,	Таблиця

	187	
13	<i>Позаурочна та домашня робота з біології та основ здоров'я</i> Складіть план проведення учнівських фенологічних спостережень на весняний/осінній період Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 18, 115, 170	Таблиця
14	<i>Лекції та семінари з біології та основ здоров'я</i> Здійсніть порівняльну характеристику семінарів з біології Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 15, 68, 183	Таблиця
15	<i>Дидактичні ігри, тренінги та навчальні екскурсії з біології та основ здоров'я</i> 1. На основі аналізу методичних джерел визначте особливості організації та проведення навчальних екскурсій 2. Розробіть технологічну карту проведення у формі тренінгу уроку типу: а) формування умінь та навичок; б) узагальнення і систематизації знань Рекомендовані інформаційні джерела: 11, 57, 38, 105, 133,183	Есе/ презентація результатів роботи Таблиця
16	<i>Позакласна робота з біології та основ здоров'я</i> На основі аналізу інформаційних джерел визначте особливості роботи хіміко-біологічних наукових відділень (профілів) територіальних відділень та закладів Малої академії наук України, зміст планування наукових секцій та шкіл, вимоги до дослідницьких робіт Рекомендовані інформаційні джерела: 11, 18, 115,	Есе/ презентація результатів роботи
17	<i>Факультативи та курси за вибором біологічного та валеологічного змісту</i> До 2-3 курсів за вибором або факультативів укладіть	Анотований

	перелік інформаційних джерел для учнів Рекомендовані інформаційні джерела: 75, 164, 170	перелік
Модуль 4. Моніторинг якості шкільної біологічної та валеологічної освіти		
18	<i>Діагностика навчальних досягнень учнів з біології та основ здоров'я</i> За інформаційними джерелами ознайомтеся із підходами до визначення якості шкільної освіти у країнах Євросоюзу та Америки (не менше 5) Рекомендовані інформаційні джерела: 12, 51, 111	Презентація
19	<i>Професійне самовдосконалення вчителя біології та основ здоров'я</i> Розкрийте взаємозв'язок форм методичної роботи у сучасних ЗЗСО Рекомендовані інформаційні джерела: 9, 50, 51, 107, 133	Схема

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ У МЕЖАХ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Лабораторне заняття № 1 «Методичний аналіз програми, методичної та навчальної літератури біології-6. Планування роботи вчителя».

Зміст завдань:

1. Ознайомтеся із структурою і змістом Державного стандарту базової середньої освіти (<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>), здійсніть його аналіз.

2. Прочитайте пояснювальну записку навчальної програми «Біологія 6-9 кл.» (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>). Дайте відповіді на запитання:

а) яка мета і завдання курсу?

б) який результат біологічної освіти в базовій школі?

в) що таке «компетентнісний потенціал навчального предмета»?

г) як реалізуються наскрізні змістові лінії базової загальної середньої освіти на рівні навчального предмета «Біологія»?

3. Здійсніть аналіз підручників біології-6 (див. перелік, рекомендований МОН України <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?ts=5a364195#gid=722897809>).

4. Складіть схему «Види планування роботи вчителя біології».

5. Ознайомтеся із варіантом календарно-тематичного планування біології-6 (наприклад, <https://naurok.com.ua/kalendarne-planuvannya-urokiv-biologi-v-6-klasi-do-pidruchnika-i-yu-kostikov-ta-inshi-245957.html>). Розробіть тематичне планування до однієї із тем біології-6.

Рекомендовані інформаційні джерела: 1,6, 7, 9, 10, 12, 16-20, 31,36, 43,45, 48, 50, 51, 54, 85,90, 95, 108, 111, 133, 146, 172, 184

Лабораторне заняття № 2 «Методика формування біологічних понять».

Зміст завдань:

1. Здійсніть аналіз програмових вимог до засвоєння учнями 6-го класу біологічних понять (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>). Користуючись навчальним змістом біології6:

а) визначте групи біологічних понять біології-6;

б) встановіть склад кожної із визначених груп, складіть схему «Групи біологічних понять біології-6».

2. Ознайомтеся із форматами завдань, орієнтованими на формування в учнів біологічних понять (наприклад,

<https://vseosvita.ua/library/robota-z-terminami-ta-ponattami-na-urokah-biologii-110820.html>, <https://vseosvita.ua/course/metodyka-formuvannia-biolohichnykh-poniat-111.html>). Розробіть систему завдань, спрямовану на формування біологічних понять однієї із тем біології-6.

Рекомендовані інформаційні джерела: 1,7, 9, 10, 16-20, 50, 51, 111, 117, 118, 133, 170, 178, 179

Лабораторне заняття № 3 «Методика проведення уроків з морфологічним змістом».

Зміст завдань:

1. Користуючись програмою і підручниками виділіть уроки з морфологічним змістом.

2. Охарактеризуйте провідні методи, методичні прийоми та засоби навчання.

3. Ознайомтеся із варіантами розробки дидактичних матеріалів для уроків з морфологічним змістом (наприклад, <https://www.facebook.com/100001937348679/videos/5223928331015027/>, <https://www.geneza.ua/product/355>).

4. Змоделюйте фрагмент уроку з морфологічним змістом.

Рекомендовані інформаційні джерела: 1,7, 9, 10, 16-20, 48, 50, 51, 54, 73, 85, 90, 95, 108, 111, 133.

Лабораторне заняття № 4 «Методика проведення уроків з анатомічним та фізіологічним змістом».

Зміст завдань:

1. Користуючись програмою і підручниками, виділіть уроки з анатомічним та фізіологічним змістом.

2. Охарактеризуйте провідні методи, методичні прийоми та засоби навчання.

3. Назвіть вимоги до навчального малюнка.

4. Здійсніть аналіз відеофрагментів та визначте методику їх використання:

А) на уроках <https://www.youtube.com/watch?v=z3OXdOzwEkw>,

<https://www.youtube.com/watch?v=6IR9QxasIG8>,

<https://www.youtube.com/watch?v=ctZMmzRvqe0>

Б) в позаурочній роботі

[https://www.facebook.com/groups/1887159738055183/permalink/3629021067202](https://www.facebook.com/groups/1887159738055183/permalink/3629021067202366)

[366](#)

5. Змоделюйте фрагмент уроку з анатомічним або фізіологічним змістом.

6. Складіть інструктивні картки для учнів до демонстраційного експерименту.

7. Ознайомтеся із технологією візуалізації «Скрайбінг», визначте її особливості, переваги та недоліки (наприклад,

Скрайбінг

«Історія

картоплі»

[http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/serednya-ta-starsha-](http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/serednya-ta-starsha-shkola/bologya-6-klas/skrayibng-storya-kartopl/skrayibng-storya-kartopl)

[shkola/bologya-6-klas/skrayibng-storya-kartopl/skrayibng-storya-kartopl](http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/serednya-ta-starsha-shkola/bologya-6-klas/skrayibng-storya-kartopl/skrayibng-storya-kartopl)

та Скрайбінг «Комахоїдні рослини»

<http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/serednya-ta-starsha-shkola/bologya-6-klas/skrayibng-komahodn-roslini/skrayibng-komahodn-roslini>).

Рекомендовані інформаційні джерела: 1,7, 9, 10, 16-20, 24, 48, 50, 51, 62, 90, 95, 108, 111, 133,191.

Лабораторне заняття № 5 «Методика проведення уроків з екологічним та систематичним змістом».

Зміст завдань:

1. Користуючись програмою і підручниками виділіть уроки з екологічним та систематичним змістом.

2. Охарактеризуйте провідні методи, методичні прийоми та засоби навчання.

3. Ознайомтеся із змістом та структурою шкільного визначника, напишіть коротку анотацію до нього (наприклад, <http://www.ranok.com.ua/info-biologiya-shkilqnij-viznachnik-roslin-kartki-7-klas-3292.html>).

4. Здійсніть аналіз уроку біології-6 «Покритонасінні рослини. Класи Дводольні та Однодольні» <https://www.youtube.com/watch?v=mg5YTvmKmgU> , заповніть таблицю:

Аналіз уроку

№ з/п	Назва етапу уроку	Провідні методи, методичні прийоми та засоби навчання

5. Перегляньте відео уроку «6 клас. Біологія. Різноманітність покритонасінних. Дводольні. Ч. 1» проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» <https://www.youtube.com/watch?v=uo7dEy2eQm0&t=688s> .Визначте тип уроку, здійсніть його аналіз.

6. Змоделюйте фрагмент уроку з екологічним та систематичним змістом.

Рекомендовані інформаційні джерела: 1,7, 9, 10, 16-20, 48, 50, 51, 54, 63, 67, 90, 95, 99, 108, 111, 133, 172, 177.

Лабораторне заняття № 6 «Методичний аналіз програми, методичної та навчальної літератури біології-7».

Зміст завдань:

1. Здійсніть аналіз програмових вимог до засвоєння змісту біології-7 (див. «Навчальна програма. Біологія 6-9» <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>), заповніть таблицю:

Навчальний зміст біології-7

№ з/п	Навчальна тема	Кількість годин	Демонстрування	Лабораторні дослідження	Практичні роботи
	Вступ	4	опудал, вологих препаратів, колекцій зображень (у тому числі електронних) тварин		
1					

2. Складіть схему «Логічна структура навчального змісту біології-7».

3. Складіть схему «Навчально-методичний комплекс біології-7».

4. Здійсніть аналіз підручників біології-7 (див. перелік, рекомендований МОН України

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68Las2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?ts=5a364195#gid=722897809>).

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

Основні:

1. Біологія 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
2. Біологія. 8-9 класи. Навчальна програма для класів з поглибленим вивченням біології. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/biologiya1.pdf>.
3. Валецька Р. О. Методика навчання основ здоров'я: підручник. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. 236 с.
4. Гриньова М.В. Методика викладання валеології. Полтава: АСМІ, 2001. 155 с.
5. Грицай Н.Б. Інноваційні технології навчання біології: навч. посіб. Рівне : ТЗОВ «Дока центр», 2016. 184 с.
6. Грицай Н. Б. Методика навчання біології: навч. посіб. Рівне : ТЗОВ «Дока центр», 2016. 272 с.
7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
8. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> .
9. Загальна методика навчання біології : навч. посіб./ за ред. І.В. Мороза. Київ : Либідь, 2006. 592 с.
10. Мороз І.В. Методика навчання біології та природознавства. Практикум. Для студентів студ. вищих пед. навчальних закладів біол. спец. / Мороз І.В., Гончар А.Д., Буяло Т.Є., Цуруль О.А., Фруктова Я.С./ За ред. І.В. Мороза. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 143 с.

11. Мороз І.В., Грицай Н.Б. Позакласна робота з біології: Навчальний посіб. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2008. 272 с.
12. Навчання біології учнів основної школи : метод. пос. / Матяш Н.Ю., Коршевніук Т.В., Рибалко Л.М., Козленко О.Г. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 208 с.
13. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
14. Основи здоров'я. 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.osnovy.zdorovia-6-9.pdf>
15. Педагогічні технології: теорія та практика: навчально-методичний посібник / За ред. проф. М.В. Гриньової. Полтава : АСМІ, 2006. 230 с.
16. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН від 22.06.2016 № 704, із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН № 1036 від 14.07.2017). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1050-16>.
17. Про переліки навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих МОН України для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2022/2023 навчальному році : лист МОН від 14.09. 2022 № 1/10686-22. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/87387/
18. Хрестоматія з методики навчання біології. Для студ. біол. спец. вищих пед. навчальних закл./ Автор-укладач О.А. Цуруль. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 309 с.
19. Цуруль О.А. Збірник завдань для самостійної роботи студентів з методики навчання біології: метод. посіб. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 61 с.

20. Цуруль О.А. Тестові завдання з методики навчання біології : навч. посіб. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 127 с.

21. Цуруль О.А. Формування в учнів біологічних понять: психолого-педагогічні засади та методичні особливості : навчально-метод. посіб. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. 247 с.

Допоміжні

22. Андерсон О.А., Вихренко М.А., Чернінський А.О. Біологія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Школяр, 2017. 256 с

23. Базанова Т.І., Павіченко Ю.В., Кузнецова Ю.О. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2016. 256с.

24. Балан П.Г. , Котик Т.С. Біологія 6 клас. Зошит для практичних робіт, лабораторних досліджень і дослідницького практикуму (з інструкціями щодо виконання практичних дій на уроці та в позаурочний час). Київ : Генеза, 2015. 56 с.

25. Барна І.В. , Барна М.М. Біологія. Задачі та розв'язки : навч. посіб. у 2-х частинах. Тернопіль : Мандрівець, 2000. Ч. 1. 224 с.; Ч. 2. 160 с.

26. Біологія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т.І. Базанова та ін. Київ : Агенція сучасних спеціалістів та авторів, 2015.

27. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл./ О.В. Жолос та ін. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. 316 с.

28. Біологія : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл./ І.Ю. Костіков та ін. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2014. 256 с.

29. Біологія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл./ І.Ю. Костіков та ін. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2015. 256 с.

30. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Н.Ю. Матяш та ін. Київ : Генеза, 2016. 288 с.

31. Біологія : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Л.І. Остапченко та ін. – Київ : Генеза, 2014. 224 с.

32. Біологія: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Л. І. Остапченко та ін. Київ : Генеза, 2015. 256 с.
33. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Н.Й. Міщук, Г.Я. Жирська, А.В. Степанюк, Л.С. Барна. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 280 с.
34. Біологія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Р.В. Шаламов, Г.А. Носов, О.А. Литовченко, М.С. Каліберда. Харків: Соняшник, 2017. 352 с.
35. Біологія для допитливих. Ч. II. Царство Тварини (для позакласного читання)/ Барна М.М., Барна Л.С., Шевчик Л.О., Яцук Г.Ф. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 144 с.
36. Біологія для допитливих. Ч. I. Дроб'янки, Рослини, Гриби / Барна М.М., Похила Л.С., Яцук Г.Ф. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2005. 88с.
37. Біологія : зб. тренув. тестів для підготов. до зовніш. незалеж. оцінювання / Н.Ю. Матяш, Т.В. Коршевнік, О.В. Костильов, О.А. Цуруль. – Київ : Генеза, 2009. 108 с.
38. Біологія: позакласні заходи / упоряд. та ред. О. Цуруль. Київ : Редакції газет природничо-математичного циклу, 2013. 128 с.
39. Богданова О.К. Інноваційні підходи до викладання біології. Харків : Основа, 2003. 128 с.
40. Богданова О.К. Сучасні форми і методи викладання біології в школі. Харків : Основа, 2003. 80 с.
41. Боднар Н. Використання нестандартних форм і методів навчання на уроках біології. *Біологія і хімія в школі*. 2008. № 3. С. 10-13.
42. Бондар С. Методи навчання: традиції та інновації. *Біологія і хімія в школі*. 2000. № 5. С. 13-16.
43. Ботаніка: методичні матеріали / Упоряд. В. Мишкіна, І. Дзевернін. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004. 112 с.
44. Бровдій В.М., Рогоча Л.Г. Біологія. Тварини. 7 клас: Навчально-наочний посіб. Київ, 1997. 96 с.

45. Буяло Т.Є., Васютіна Т.М. Уроки біології 7 клас. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2008. 344 с.
46. Буяло Т.Є., Васютіна Т.М. Уроки біології 8 клас. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2008. 416 с.
47. Віркун В.О. Біологія: лабораторні дослідження, дослідницькі практикуми, лабораторна робота: 8 кл. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. 28 с.
48. Віркун В.О. Біологія: лабораторні дослідження, практичні роботи, дослідницький практикум: 6 кл. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017.32 с.
49. Віркун В.О. Біологія: лабораторні дослідження, практичні роботи, лабораторна робота, проекти: 9 кл. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017.24с.
50. Видавництво «Генеза» : веб-сайт. URL: <http://www.geneza.ua>.
51. Всеосвіта - Національна освітня платформа : веб-сайт. URL: <http://https://vseosvita.ua/>
52. Гладюк Т.В. Біологія. Хімія: Інтегровані заняття. Тернопіль : Підручники і посібники, 1997. 84 с.
53. Гончар О.Д. Форми і методичні прийоми навчання біології: 7 кл.: посіб. для вчителя. Київ : Генеза, 2001.112 с.
54. Гончар О.Д., Мороз І.В. Форми і методичні прийоми навчання біології: 6 кл.: посіб. для вчителя. Київ : Генеза, 2003. 142 с.
55. Гриньова М.В. Розвиток творчості школярів у процесі вивчення шкільного курсу біології. Система «Дидактосервіс» : навч. посіб. / М.В. Гриньова, С.П. Яланська. – 2-е вид. випр., допов. Полтава : ФОП Мирон І.А., 2017. 546 с.
56. Гриньова М.В. Формування мислення у підлітків при викладанні зоології / Гриньова М.В., Страшко С.В., Животовська Л.А., Пескун С.П. Полтава : АСМІ, 2002. 336 с.
57. Грицай Н.Б. Методика підготовки та проведення екскурсій з біології: навч.-метод. пос. Рівне : О. Зень, 2016.232 с.

58. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5–9 клас. Посіб. для вчителя / Рафальська М. та ін. Київ, 2017. 136 с. URL: <http://ukr.theewc.org/download/file/1828>

59. Гущина Н.Г., Василенко С.В., Колотій Л.П. Основи здоров'я : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: ТОВ «Сиция», 2017. 192 с.

60. Дерпа А.О. Збірник задач з реалізації міжпредметних зв'язків фізика-біологія. Харків : Основа, 2014. 108 с.

61. Додатки і платформи для змішаного та дистанційного навчання : веб-сайт. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/4264-dodatky-i-platformy-dlia-zmishanoho-ta-dystantsiinoho-navchannia>

62. Дослідницька робота школярів з біології: навчально-метод. посіб./ за заг. ред С.М. Панченка, Л.В. Тихенко. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2008. 368 с.

63. Драган О. Творчі задачі з екології та методика їх розв'язання. Київ : Шк. світ, 2009. 104 с.

64. Елементи експериментальних підходів на уроках біології: біологічні основи психології / Упоряд. В. Мишкіна, І. Дзеверін. - Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004.- 112 с.

65. Елементи експериментальних підходів на уроках біології: фізіологія людини / Упоряд. В.Мишкіна, І.Дзеверін. Київ: Ред.загальнопед. газ., 2004. 128с.

66. Завдання для державної підсумкової атестації з біології за курс основної школи / Костильов О.В., Андерсон О.А., Задорожний К.М., Зінченко О.П. Київ : Генеза, 2010. 248 с.

67. Загубинога О., Науменко Г. Інтелектуальні розваги і дидактичні ігри з екології. Київ : Шк. світ, 2007. 128 с.

68. Задорожний К.М. Активні форми та методи навчання біології. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 123 с.

69. Задорожний К.М. Бінарні уроки та зв'язок із іншими предметами під час викладання біології. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 140 с.
70. Задорожний К.М. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Вид-во «Ранок», 2016. 240 с.
71. Задорожний К.М. Біологія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Вид-во «Ранок», 2017. 240 с.
72. Задорожний К.М. Сучасні методики викладання біології в школі. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 175 с. (Б-ка журн. «Біологія»; Вип. 12 (84)).
73. Задорожний К.М. Тестові форми оцінювання знань з біології: типи завдань і технологія використання. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с. (Б-ка журн. «Біологія»; Вип. 5 (53)).
74. Запорожець Н.В. Черевань І.І., Воронцова І.А. Біологія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / за ред. К.М. Задорожного. Харків : Вид-во «Ранок», 2015. 240 с.
75. Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для допрофільної підготовки та профільного навчання, рекомендованих для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 288 с.
76. Здоров'я, безпека та добробут : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Гущина Н.І., Василяшко І.П., за ред. Бойченко Т.Є. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Освіта», 2022. 156 с.
77. Здоров'я молоді та його складові: метод. пос. для проведення інтерактивних занять / Укл. Слободян Т., Гончарова М., Костенко Г. Київ: БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2018. 121 с.
78. Змішане навчання : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/post/zmishane-navchannya-na-urokah-biologi-novi-vikliki-daruyut-novi-mozhливosti>
79. Життєві навички для активного громадянства: посіб. для вчителів / Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін. Київ: Вид-во «Алатон», 2019. 148 с.

80. Інноваційні педагогічні технології : веб-сайт. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/innovatsiini-pedagogichni-tekhnologiyi.html>
81. Інноваційні форми, методи і технології навчання : веб-сайт : веб-сайт. URL: <http://invnz.blogspot.com/>
82. Інтерактивні уроки біології людини: 9 кл./ О. Кулініч, Л. Слободянюк. Київ : Шк.світ, 2007. 128 с.
83. Карташова І., Гришко Т., Бабіч І. Методика розв'язування біологічних задач. Херсон : Персей, 2002. 80 с.
84. Карташова І., Сушко І. Конструктор нетрадиційного уроку біології: навчально-метод. посіб. Херсон : Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2016. 84 с.
85. Кімнатні рослини у навчально-виховному процесі з біології. Навчальний посібник / Барна М.М., Барна Л.С., Семенів О.О., Яцук Г.Ф. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2006. 160 с.
86. Князева О.В. Біологічні задачі: теорія і практика. Київ : СПДФО, 2008. 100 с.
87. Козленко О.Г. Мультимедійні програми з біології: порівняння можливостей. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2004. № 2. С. 24-25.
88. Козленко О. Г. Настільні ігри з науковою основою (science-based games). *Біологія і хімія в школі*, 2011. № 4. С. 20–22. № 5. С. 22–25.
89. Костильов О.В., Яценко С.П. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. 288 с.
90. Котик Т.С. Робочий зошит з біології. 6 клас: навч. пос. для ЗНЗ. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2014. 112 с.
91. Кулініч О. Тестовий контроль знань з біології у 9 класі: завдання та відповіді. Київ : Шк. світ, 2010. 128 с.
92. Кулініч О., Мілюкова С. Тестовий контроль знань з біології у 7-8 класах: завдання та відповіді. Київ: Шк. світ, 2010. 128 с.
93. Кулініч О.М. Уроки біології. 7 клас : кн. для вчителя. Київ : Генеза, 2015. 152 с.

94. Кулініч О.М. Біологія 7 клас. Самостійні та тематичні контрольні роботи. Київ : Генеза, 2015. 96 с.
95. Кулініч О.М., Юрченко Л.П. Біологія 6 клас. Зошит для лабораторних досліджень, практичних робіт та дослідницького практикуму. Харків : ПЕТ, 2015. 64 с.
96. Кулініч О.М. Біологія 7 клас. Зошит для практичних і лабораторних досліджень. Київ : Генеза, 2015. 40 с.
97. Кулініч О.М, Балан П.Г. Біологія 9 клас. Зошит для практичних, лабораторних робіт та лабораторних досліджень. Київ : Генеза, 2017. 32 с.
98. Макогон О.Г., Надворний В.Г. Ігри з зоології. Київ: Рад. шк., 1988. 64с.
99. Маркова Н. Використання визначних карток на уроках біології. *Біологія і хімія в школі*. 2006. № 1. С. 35-36.
100. Матяш Н. Мета і завдання формування цілісних знань про людину. *Біологія і хімія в школі*. 2009. № 4. С. 13-14.
101. Матяш Н. Ю. Біологія. 8 клас : зошит для лаб. робіт, лаб. дослідж. і дослідн. Практикуму. 2-ге вид. Київ : Генеза, 2017. 48 с.
102. Матяш Н. Реалізація змістової лінії «Здоров'я і безпека» у навчанні учнів біології людини. *Біологія і хімія в рідній школі*. Київ, 2018. № 5. С. 26–28.
103. Матяш Н. Система завдань у підручниках з біології як засіб формування в учнів предметної компетентності. *Проблеми сучасного підручника*. Київ, 2016. № 16. С. 123–126.
104. Межжерін С.В., Межжеріна Я.О. Біологія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль : Підручники і посібники, 2017. 288 с.
105. Методика викладання біології: Навчально-польовий практикум / За ред. М.В. Гриньової. Полтава : АСМІ, 2003. 188 с.
106. Методика навчання біології : програма навчального курсу для студ. вищих пед. закл. освіти / І.В. Мороз та ін. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 35 с.
107. Методичний портал : веб-сайт. URL: [http:// www. metodportal.net](http://www.metodportal.net)

108. Мирна Л.А., Бітюк М.Ю., Віркун В.О. Біологія. 6 клас: лабораторні дослідження, дослідницький практикум, практичні роботи, проекти, екскурсії. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. 52 с.

109. Мирна Л.А., Віркун В.О., Бітюк М.Ю. Біологія: лабораторні дослідження, лабораторні роботи, практичні роботи, дослідницький практикум, проекти: 8 кл. Поглиблене вивчення. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. 60 с.

110. Мирна Л.А., Віркун В.О., Бітюк М.Ю. Біологія: лабораторні дослідження, практичні роботи, проекти, екскурсії: 7 кл. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. 44 с.

111. Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>

112. Міронєць Л.П. Біологія та комп'ютер: методичні рекомендації для вчителів біології. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. 67 с.

113. Міронєць Л.П. Створення та використання комп'ютерних презентацій під час навчання біології. *Рідна школа*. 2008. № 1-2. С. 40-42.

114. Мороз І.В. Методика навчання біології. Практикум. Для студ. біол. спец. вищих пед. навч. закл. / Мороз І.В., Гончар А.Д., Буяло Т.Є., Цуруль О.А., Фруктова Я.С.; за ред. І.В. Мороза. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. 90 с.

115. Національний еколого-натуралістичний центр : веб-сайт. URL: <http://www.nenc.gov.ua>

116. Неведомська Є.О. Комп'ютерні технології під час навчання біології. *Біологія і хімія в школі*. 2007. № 4. С. 10-14.

117. Неведомська Є.О. Робота з біологічними термінами і поняттями: навч. посібник для учнів 8 класу. Київ : Фенікс, 1999. 136 с.

118. Неведомська Є.О. Робота з біологічними термінами і поняттями: навч. посібник для учнів 7 класу. Київ : Фенікс, 2001. 172 с.

119. Основи здоров'я : підруч. 5 для кл. загальноосвіт. навч. закл./ Бойченко Т.Є. та ін. Київ: Генеза, 2018. 176 с.

120. Основи здоров'я : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. Київ: Вид-во «Алатон», 2014. 200 с.

121. Основи здоров'я : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бойченко Т.Є., Василяшко І.П., Гурська О.К., Коваль Н.С. Київ: Генеза, 2015. 128 с.

122. Основи здоров'я : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. Київ: Вид-во «Алатон», 2020. 193 с.

123. Основи здоров'я : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. Київ: Вид-во «Алатон», 2021. 163 с.

124. Основи здоров'я : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бойченко Т.Є., Василяшко І.П., Гурська О.К., Коваль Н.С. Київ: Генеза, 2021. 143 с.

125. Основи здоров'я : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бойченко Т.Є., Василяшко І.П., Гурська О.К., Польова М.Б., Коваль Н.С., Попадюк С.А. Київ: 2017, Генеза. 160 с.

126. Основи здоров'я : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. Київ: Вид-во «Алатон», 2017. 224 с.

127. Остапченко Л.І., Балан П.Г., Поліщук В.П. Біологія: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2017. 256 с.

128. Остапенко Д.І. Шкільні досліди з фізіології рослин: посібн. для вчителів. Київ : Рад. шк., 1980. 118 с.

129. Півень Т.О., Бондаренко В.В. Біологія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Полтава : Довкілля-К, 2015.

130. Поліщук Н.М. Основи здоров'я : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Грамота, 2017. 192 с.

131. Позакласні заходи з біології / Упоряд. В. Мишкіна, М. Кушнір. Київ : Шк. світ, 2006. 112 с.
132. Полонська Т., Кизенко В., Лашевська Г. Методичні рекомендації з допрофільної підготовки учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2009. № 2. С. 30-35.
133. Портфель - усе для школи : веб-сайт. URL: <http://portfel.info>.
134. Похила Л.С., Яцук Г.Ф., Гдаль Б.Б Використання скарбниці народних знань у процесі вивчення біології. Царство Тварини. Тернопіль : Мандрівець, 2002. 84 с.
135. Рослини : дит. енцикл. / авт.-упоряд. Л.О. Багрова. Київ : Школа, 2003. 479 с.
136. Руда О. Навчаємо складати й аналізувати родовід. *Біологія і хімія в школі*. 2009. № 5. С. 8-11.
137. Руснак Т. Технології навчання біології. *Біологія. Шкільний світ*. 2006. № 15 (483). 32 с.
138. Сало Т.О., Деревинська Л.В., Сало О.В. Біологія. 9 клас: метод. та дидакт. супровід навч. діяльн.: кн. для вчителя. Київ : Генеза, 2013. 204 с.
139. Сало Т.О., Деревинська Л.В. Біологія. 7 клас: метод. та дидакт. супровід навч. діяльн. : кн. для вчителя. Київ : Генеза, 2013. 159 с.
140. Сало Т.О., Деревинська Л.В. Біологія. 8 клас: метод. та дидакт. супровід навч. діяльності: кн. для вчителя. Київ : Генеза, 2013. 191 с.
141. Самостійні робота учнів з анатомії, фізіології і гігієни людини : посіб. для вчителя / В.С. Анисімова, С.П. Бруновт, Л.В. Реброва. Київ : Освіта, 1993. 112 с.
142. Свінченко І.А. Групові форми навчання у викладанні біології. Ч. І. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 92 с. (Б-ка журн. «Біологія»; Вип. 9 (105)).
143. Свінченко І.А. Інтерактивні форми діяльності на уроках біології. Ч. І. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 95 с. (Б-ка журн. «Біологія»; Вип. 4 (100)).

144. Сидорович М.М. Таємничий мікросвіт: Спецкурс з біології. Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 76 с.
145. Сліпчук І.Ю. Дидактичні можливості інформаційних технологій у навчанні біології. *Біологія і хімія в школі*. 2006. № 5. С. 32-34.
146. Сліпчук І.Ю. Експрес-контроль з біології для 6 класу: навч.пос. для ЗНЗ у 2 ч. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2014. 96 с.
147. Слободянюк Л., Руснак Т. Сучасні уроки біології людини: 8 кл. Київ : Шк. світ, 2007. 128 с.
148. Соболю В.І. Біологія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2015. 288 с.
149. Соболю В.І. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2016. 288 с.
150. Соболю В.І. Біологія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2017. 288 с.
151. Соболю В.І. Біологія+ (зб. завдань, конкурсів, текстів, кросвордів). Вип. 1 / В.І. Соболю. Кам'янець-Подільський : Абетка– НОВА, 2002. 78 с.
152. Соболю В.І. Біологія 7 клас. Книга для вчителя. Конспекти уроків. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2015. 152 с.
153. Соболю В.І. Біологія 8 клас. Книга для вчителя. Конспекти уроків. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2016. 140 с.
154. Соболю В.І. Біологія 9 клас. Робочий зошит: лабораторні дослідження, практичні роботи. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2017. 88с.
155. Страшко С.В. Біологія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2016. 288 с.
156. Сторінка Наталії Грицай : веб-сайт. URL: <http://grytsai.rv.ua>.
157. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / За ред. О.І.Пометун. Київ: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.
158. Солоня Ю.О., Сидорович М.М. Інформаційна підтримка шкільного курсу біології у закладах загальної середньої освіти: навчально-метод. посіб. Херсон: ФОП Вишемірський В.С., 2020. 96 с.

159. Тагліна Н.М. Основи здоров'я : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: Ранок, 2015. 160 с.
160. Тагліна Н.М. Основи здоров'я : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: Ранок, 2021. 160 с.
161. Тагліна Н.М. Основи здоров'я : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: Ранок, 2017. 160 с.
162. Тагліна Н.М. Основи здоров'я. Зошит до підручника для 7 класу ЗЗСО : навч. пос. Харків: 2015. Ранок 64 с.
163. Тагліна О.В. Тиждень біології в школі: 7-11 клас. Харків : Ранок, 2010 176 с.
164. Тагліна О.В. Факультативні курси за вибором. Біологія 8-11 клас. Харків : Ранок, 2010.
165. Талпош В.С. У світі риб. Зооісторія. Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2001. 112 с.
166. Талпош В.С. Зоологія : словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2000. 239 с.
167. Тварини: дит. енцикл. / авт.-упоряд. П.Р. Ляхов. Київ : Школа, 2002.
168. Тварини: енцикл. путівник у світ дикої природи / голов. ред. Д. Берн; з англ. переклали І.В. Андрущенко [та ін.]. Київ : Школа, 2003. 624 с.
169. Технологія розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.,; Наук. ред., передм. О.І. Пометун. Київ : Вид-во "Плеяди", 2006. 220 с.
170. Український біологічний сайт : веб-сайт. URL: [http:// www.biology.org.ua](http://www.biology.org.ua).
171. Утевська О.М. Біологія. Шкільний визначник комах та черепашок молюсків. Харків : Ранок, 2008. 48 с.
172. Утевська О.М. Біологія. Шкільний визначник рослин Харків : Ранок, 2008. 48 с.
173. Цеханська О.Ф., Стрелков Д.Г. Україна: живий світ: дит. енцикл. Харків : Ранок, 2007 .127 с.

174. Цеханська О.Ф., Стрелков Д.Г. Світ тварин: енциклопедія. Харків : Ранок, 2006 . 319 с.
175. Цуруль О., Мащенко І. Розвиток поняття “паразитизм” – змістова основа валеологічної освіти та виховання учнів 8 класу. *Біологія. Шкільний світ*. 2010. № 22-23 (634-635). С.13-15.
176. Цуруль О.А. Підготовка майбутніх вчителів біології до організації та проведення шкільних фенологічних спостережень. *Біологія і хімія в школі*. 2006. № 2. С. 34-35.
177. Цуруль О.А. Система екологічних понять шкільної біології – теоретична основа екологічної освіти та виховання школярів. *Біологія. Шкільний світ*. 2009. № 3 (579). С. 3-4.
178. Цуруль О.А. Формування біологічних понять в умовах групового навчання школярів. *Біологія і хімія в школі*. 2001. № 1. С. 47-51.
179. Цуруль О.А. Формування в учнів біологічних понять. Київ : Шк. світ, 2010. 104 с.
180. Чайченко Н., Бабенко О. Сучасні дидактичні принципи в шкільній хімічній і біологічній освіті. *Біологія і хімія в школі*. 2003. № 4. С. 17-22.
181. Шабанов Д.А., Кравченко М.О. Біологія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2015. 272 с.
182. Шаламов Р.В., Підгірний В.І. Біологія. Короткий довідник для учня. 9 клас. Харків : Ранок, 2010.
183. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект: посібник для учителів і студентів. Київ : СПД А.М. Богданова, В-во «Фенікс», 2006. 220 с.
184. Шкільні підручники онлайн : веб-сайт. URL: <http://pidruchnyk.com.ua>.
185. Школа: дистанційне та змішане навчання : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/news/dlya-shkil-stvoryly-kurs-pro-dystantsijnyj-ta-zmishanyj-formaty-navchannya-de-projty/>
186. Шульдик В.І. Інтерактивний урок біології: теорія, практика, досвід : навчально-метод. посіб. Умань : Алмі, 2004. 238 с.

187. Шулдик В.І. Урок біології в сучасній школі. Київ : Знання, 1999. 290 с.
188. Шухова Е.В. Дидактичні картки. Тварини. Для учнів середніх загальноосвітніх навч. закладів. Київ : «МАПА», 1998.
189. Шухова Е.В. Досліди з рослинами в курсі біології, 6 клас. *Біологія і хімія в школі*. 2006. № 4. С. 49-53.
190. Шухова Е.В. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів. Тварини. Київ : «МАПА», 2001.
191. Ягенська Г.В. Формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів на уроках і у позакласній роботі з біології : метод. пос. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2011. 108 с.
192. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. Київ : Партнер, 1997. 208 с.
193. Keith Smyth, Christina Mainka *Pedagogy and Learning Technology: A Practical Guide*. Edinburgh : Napier University, 2006. 249 p.
194. Vieluf S., et al. *Teaching Practices and Pedagogical Innovation: Evidence from TALIS*. OECD Publishing, 2012. 174 p.

Інформаційні ресурси

1. Видавництво «Гене́за» : веб-сайт. URL: <http://www.geneza.ua>.
2. Видавництво «Ранок». Інтерактивне навчання : веб-сайт. URL: <http://interactive.ranok.com.ua/course?filterlanguage=ua&filtersubject=3&filterclasses=>
3. Видавництво «Шкільний світ»: веб-сайт. URL: <http://www.osvitaua.com>
4. Віртуальний STEM-центр Малої академії наук України : веб-сайт. URL: <https://stemua.science/>.
5. Всеосвіта - Національна освітня платформа : веб-сайт. URL: <http://https://vseosvita.ua/>

6. Всеукраїнська школа онлайн : веб-сайт. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>
7. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5–9 клас. Посіб. для вчителя / Рафальська М. та ін. Київ, 2017. 136 с. URL: <http://ukr.theewc.org/download/file/1828>
8. Додатки і платформи для змішаного та дистанційного навчання : веб-сайт. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/4264-dodatky-i-platformy-dlia-zmishanoho-ta-dystantsiinoho-navchannia>
9. Змішане навчання : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/post/zmishane-navchannya-na-urokah-biologi-novi-vikliki-daruyut-novi-mozhливosti>
10. Життєві навички для активного громадянства: посіб. для вчителів / Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін. Київ: Вид-во «Алатон», 2019. 148с. URL: <http://autta.org.ua/files/files/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%20%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%93.pdf>
11. Інноваційні педагогічні технології : веб-сайт. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/innovatsiini-pedagogichni-tekhnologiyi.html>
12. Інноваційні форми, методи і технології навчання веб-сайт. URL: <http://invnz.blogspot.com/>
13. Інструкції для навчальних закладів України. Інструкції з охорони праці, техніки безпеки і пожежної безпеки: веб-сайт : URL: <https://osvita-docs.com/node/88>
14. Методичний портал : веб-сайт. URL: <http://www.metodportal.net>
15. Міністерство освіти і науки України : веб-сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>
16. Національний еколого-натуралістичний центр : веб-сайт. URL: <http://www.nenc.gov.ua>
17. Портфель - усе для школи : веб-сайт. URL: <http://portfel.info>

18. Сторінка Наталії Грицай : веб-сайт. URL: <http://grytsai.rv.ua>.
19. Український біологічний сайт : веб-сайт. URL: [http:// www.biology.org.ua](http://www.biology.org.ua).
20. Шкільні підручники онлайн : веб-сайт. URL: <http://pidruchnyk.com.ua>.
21. Школа: дистанційне та змішане навчання : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/news/dlya-shkil-stvoryly-kurs-pro-dystantsijnyj-ta-zmishanyj-formaty-navchannya-de-projty/>
22. Mozaik Education: веб-сайт. URL: <https://www.mozaweb.com/uk/lexikon.php?cmd=getlist&let=VIDEO&sid=BIO>